

**REPUBLIKA SRPSKA
VLADA**

GENDER CENTAR – CENTAR ZA JEDNAKOST I RAVNOPRAVNOST POLOVA

**Informacija o nalazima i preporukama studije o položaju srpskih žena
žrtava ratnog zločina seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini**

mart 2015.

Sadržaj:

1	Uvod.....	3
2	Standardi za rodnu ravnopravnost i preporuke koje se odnose na žene žrtve rata.....	6
3	Pregled nalaza studije i preporuke za djelovanje	10
	Dodatak 1: Nadležnosti Gender centra – Centra za jednakost i ravnopravnost polova.....	16
	Dodatak 2: Zaključak Narodne skupštine Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 32/15).....	17

1 Uvod

Žene žrtve rata srpske nacionalnosti su nevidljiva i marginalizovana grupa žena, koja je preživjela različite vrste torture u ratu, a o čemu ne postoje adekvatni podaci, niti su ovim ženama obezbijeđene odgovarajuće usluge pomoći i podrške. Ono što karakteriše izvještaje proistekle za vrijeme ratnih dešavanja o ovoj vrsti zločina jeste da se kao žrtve pojavljuju skoro isključivo žene bošnjačke nacionalnosti. Srpske žene se do današnjeg dana gotovo i ne pominju u međunarodnim i akademskim krugovima kao žrtve silovanja od strane hrvatske i bošnjačke armije. Viktimizacija srpskih žena nikada nije adekvatno izražena ili potvrđena, nego potiskivana spoljnim pritiscima i insistiranjem na označavanju Srba kao kolektivnih krivaca za rat. Iz tog razloga, stradanja Srkinja su zanemarena i gotovo nevidljiva. Iako postoji nekoliko dokumentarnih filmova o ženama u Republici Srpskoj koje su preživjele silovanje, te nekoliko lokalnih novinskih članaka, ta tema nije pobudila širi interes lokalnih i međunarodnih medija, društva ili akademske zajednice.

Iako silovanje i seksualno nasilje u ratu nije nov fenomen, zbog široko rasprostranjenog međunarodnog interesovanja za oružani sukob u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: BiH) i pritiska međunarodne zajednice, silovanje je po prvi put u istoriji prepoznato kao zločin protiv čovječnosti pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (u daljem tekstu: MKSJ). Mnogo žena u BiH je bilo zatočeno u privatnim domovima i stanovima, takozvanim „logorima za silovanja“, od kojih mnoge nikada nisu identifikovane kao takve od strane domaćih ili međunarodnih sudova. Pored žena koje su bile u logorima, mnoge žene žrtve mučenja i silovanja, a koje su kao izbjegla i raseljena lica došle iz sarajevske regije, Konjica, Zenice, Posavine i iz drugih dijelova Federacije BiH (u daljem tekstu: FBiH), bile su u kućnom pritvoru u svojim domovima dok su njihovi muževi, braća, očevi i sinovi bili u logoru, i tada su pretrpjele najgore oblike torture. Među njima su i djevojčice koje su i same bile zlostavljane, čak u dobi od 8 godina, kao i djeca koja su svjedočila silovanjima i mučenjima svojih majki. Ove žene i djeca poslije razmjene i povratka svojih najmilijih nisu registrovani kao civilne žrtve rata, niti su ostvarili podršku i pomoć, pa čak ni one žene na osnovu čijih svjedočenja su procesuirani slučajevi zločina silovanja Srkinja i čiji su počinioci osuđeni. Veliki broj žena nije nikada progovorilo o svom iskustvu silovanja u vrijeme rata i mnoge će i dalje ćutati, jer nemaju podršku ni institucija niti porodice da o tome progovore. Nažalost, mnogo ih je umrlo bez takve podrške, a mnogo drugih nema još puno vremena prije nego što bude kasno za njih da dožive bilo koji oblik pravde.

Dodatnu i veliku težinu ovom problemu stvara duboko ukorijenjena društvena sramota i stigmatizacija, te i nerazumijevanje institucija i neadekvatan zakonski okvir zbog kojeg žrtve silovanja nisu mogle da ostvare status civilne žrtve rata ukoliko nemaju 60% invaliditeta, pri čemu je zanemarena činjenica da se ovdje radi o posebnoj vrsti traume koja se mora drugačije pravno i stvarno tretirati. Zbog svega toga su žene bile potpuno obeshrabrene da se registruju, potraže i dobiju pomoć i da govore o svojoj traumi. Jedan broj žena napustio je Republiku Srpsku, a određeni broj žena je ostao i žive u veoma teškim uslovima. Zbog trauma koje su preživjele, neke od ovih žena imaju trajno oštećeno (psihičko i fizičko) zdravlje i ne mogu da se brinu o sebi i svojim porodicama – neke od njih su trajno izgubile i poslovnu sposobnost i o njima brinu njihova djeca. Takođe, ovdje se radi o transgeneracijskim traumama, jer su pogođene kompletne porodice ovih žena i njihova djeca.

Ovo je veoma delikatno pitanje, koje ima političku težinu na štetu Republike Srpske, a naročito na štetu žena žrtava rata i različitih oblika mučenja, koje ni do danas nisu ostvarile status, niti dobile pomoć i podršku. Smatramo da se mora dati politička važnost ovoj grupi žena, da ne bismo došli u situaciju da ove žene budu i dalje izostavljene iz programa pomoći i podrške, a Republika Srpska da i dalje nosi stigmatu.

U ovom dijelu bitno je istaći da je od samog osnivanja i početka rada (decembar 2001 – mart 2002. godine) Gender centar započeo svoje aktivnosti u vezi sa položajem žena žrtava rata, u skladu sa svojim mandatom i nadležnostima. Te aktivnosti su bile različitog karaktera. Važan dio našeg rada

predstavlja **učešće u izradi periodičnih izvještaja Bosne i Hercegovine o sprovođenju Konvencije UN o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)**. Do sada su podnesena dva kombinovana periodična izvještaja, koja su se između ostalog bavila i ženama žrtvama rata, na osnovu kojih je Komitet UN za ukidanje diskriminacije žena dao preporuke za Bosnu i Hercegovinu (detaljnije o preporukama u poglavlju 2 ove informacije). O zaključnim zapažanjima i preporukama Komiteta, Gender centar je informisao Vladu i Narodnu skupštinu Republike Srpske, putem **Informacije o zaključnim komentarima i preporukama za Bosnu i Hercegovinu UN Komiteta za ukidanje diskriminacije žena** (sa kompletnim tekstom komentara i preporuka na srpskom jeziku), čime su **najviši organi zakonodavne i izvršne vlasti u potpunosti upoznati sa obavezama koje je neophodno ispuniti**, između ostalog i preporukama za ispunjenje obaveza koje se odnose na žene žrtve rata, koje su posebno navedene u poglavlju 2 ove informacije.

Gender centar je od 2006. godine saradivao sa tadašnjim Republičkim sekretarijatom za odnose s Međunarodnim tribunalom u Hagu i istragu o ratnim zločinima, radi dogovora o mogućnostima prikupljanja podataka i izrade analize položaja žena žrtava rata, te je u tu svrhu pripremio i Republičkom sekretarijatu ponudio nacrt projekta istraživanja o ženama ženama žrtvama seksualnog nasilja u periodu oružanih sukoba 1992 – 1995. godine u Bosni i Hercegovini, sa ciljem utvrđivanja istine o o ženama žrtvama silovanja i seksualnog zlostavljanja tokom oružanog sukoba u BiH 1992-1995, ali projekat nije dobio potrebna sredstva i nije stoga mogao biti realizovan.

U oktobru 2009. godine, Gender centar je organizovao sastanak sa delegacijom Amnesty International, uz učešće predstavnika Ministarstva pravde i Republičkog centra za istraživanje ratnih zločina, kada je predstavljen izvještaj ove organizacije o ženama žrtvama rata i istaknuta zainteresovanost i volja Republike Srpske za utvrđivanje istine i uspostavljanje saradnje na istraživanju položaja žena žrtava silovanja tokom rata i planiranje i sprovođenje mjera za ovu ciljnu grupu. U periodu 2011-2013. godina Gender centar je nastavio sa redovnim sastancima i komunikacijom sa domaćim i međunarodnim institucijama i organizacijama u vezi sa položajem žena žrtava rata. U tom periodu, održani su brojni sastanci Gender centra sa predstavnicima UN agencija u Bosni i Hercegovini (UN WOMEN, UNFPA, UNDP), Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, Boračke organizacije Republike Srpske (sa kojom je izrađen projekat psihosocijalne podrške ženama žrtvama rata po uzoru na programe za veterane, koji nije dobio podršku donatora, zbog čega nije realizovan), Republičke organizacije porodica zarobljenih i poginulih boraca i nestalih civila Republike Srpske (uz čiju podršku je oformljeno Udruženje žena žrtava rata Republike Srpske), Saveza logoraša Republike Srpske (inicirano formiranje Sekcije žena žrtava rata unutar Saveza), Foruma žena Bratunac (koje radi sa ženama žrtvama rata nastanjenim u regiji Birač), Međunarodne organizacije za migracije (IOM), Amnesty International-a. Gender centar je učestvovao i na sastancima organizovanim tokom misija za izradu izvještaja Ujedinjenih nacija o nasilju nad ženama tokom rata (specijalne izvestiteljke bile su Rašida Mandžu i Zajnab Hava Bangura). Gender centar se sastajao i sa samim ženama žrtvama rata u više navrata i saslušao njihove probleme koji su se odnosili na njihov položaj i ostvarivanje prava. Na svim sastancima je istaknuta potreba da ova grupa žena mora dobiti vidljivost i podršku. Gender centar je u kontinuitetu lobirao kod pomenutih UN agencija u BiH da se osigura podrška udruženjima i sekcijama žena žrtava rata koje bi se eventualno osnovale, a takođe je savjetodavno i stručno pomagao Udruženju žena žrtava rata u pripremi projekata za njihov rad i obezbjeđenje njihove vidljivosti u medijima (učešće u zajedničkim emisijama i medijskim programima). Takođe smo se u više navrata obraćali kabinetu predsjednika Vlade Republike Srpske i Predsjedniku Republike Srpske, ukazujući na probleme ove ciljne grupe i tražeći instrukciju za postupanje u vezi sa učešćem u programima za žene žrtve rata koji su se radili na nivou BiH.

U 2013. godini, iz sredstava FIGAP programa (finansijskog programa za sprovođenje Gender akcionog plana BiH) kojim koordinišu Agencija za ravnopravnost polova BiH, Gender centar Republike Srpske i Gender centar Federacije BiH, preduzete su dvije važne aktivnosti. U septembru 2013. godine Gender centar je inicirao **izradu analize pravnog i stvarnog položaja srpskih žena žrtava ratnog**

zločina seksualnog nasilja sa preporukama za donošenje konkretnih institucionalnih mjera koje će omogućiti ostvarivanje prava i podršku ovoj kategoriji žena. Sažeti nalazi i preporuke ove analize su uključeni u ovu Informaciju.

Takođe, na inicijativu i stručnu podršku Gender centra i uz finansijsku podršku FIGAP programa, Republički centar za istraživanje rata i ratnih zločina i traženje nestalih Republike Srpske je po prvi put **sproveo program za žene žrtve rata „Snaga je u nama“ u 2014. godini.** Program je sproveden u saradnji sa Udruženjem žena žrtava rata, Sekcijom žena Saveza logoraša i Republičkom organizacijom porodica zarobljenih i poginulih boraca i nestalih civila Republike Srpske. Ovaj program je namijenjen ženama žrtvama ratnog silovanja, njihovom psiho-socijalnom osnaživanju i podršci, razvijanju saradnje i partnerstva sa institucijama Republike Srpske, unapređenju učešća žena u odlučivanju i podizanju svijesti građanki i građana o potrebi poboljšanja zakona i javnih politika u oblasti koja tretira ovu kategoriju žena. Aktivnosti projekta uključile su:

- tri dvodnevne radionice psihosocijalne podrške na kojima su učestvovala 63 žene koje su preživjele seksualno nasilje u ratu;
- izdavanje brošure sa mapom centara u BiH kojima se žrtve mogu obratiti za pomoć;
- jednodnevnu konferenciju sa predstavnicima nevladinih organizacija, institucijama Republike Srpske, medijima, međunarodnim organizacijama, pojedincima i pojedinkama sa ciljem predstavljanja ciljeva i aktivnosti projekta;
- upoznavanje sa potrebom institucionalnog rješavanja statusa ove kategorije, iskustvima i dobrim praksama u regionu, uključujući medijsku prezentaciju, koja je organizovana 10. decembra u okviru svjetske kampanje „16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja“.

Sve sprovedene aktivnosti su utemeljene na dosadašnjim iskustvima žena koje su preživjele ratno silovanje. Iz te potrebe je nastala multi-sektorska saradnja i koordinacija vladinih institucija i nevladinih organizacija, a sa ciljem pružanja pomoći ovoj kategoriji žena kroz psiho-socijalno osnaživanje te podizanja svijesti o potrebi poboljšanja pravnog okvira i mehanizama za ostvarivanje prava na dostojanstven život.

Međutim, važno je naglasiti da su ovo tek započete aktivnosti, te da pred institucijama Republike Srpske i dalje stoji obaveza da ovim ženama obezbijede ostvarivanje prava i podršku.

Iz tog razloga, Gender centar je pripremio ovu Informaciju koja sadrži kratki pregled domaćih i međunarodnih normativno-pravnih standarda relevantnih za ovu ciljnu grupu, te nalaze i preporuke analize pravnog i stvarnog položaja srpskih žena žrtava ratnog zločina seksualnog nasilja sa preporukama za donošenje konkretnih institucionalnih mjera koje će omogućiti ostvarivanje prava i podršku ovoj kategoriji žena.

Bitno je naročito naglasiti da ova Informacija nema za cilj umanjeње ili negiranje stradanja i bola žrtava drugih nacionalnosti, niti se u tom smislu ona smije zloupotrebjavati. Stradanja svih nedužnih žrtava su jednako tragična i strašna i moraju se tretirati sa dužnom pažnjom i pijetetom. Cilj ove Informacije je upravo ispunjenje principa jednakosti tretmana, odnosno da skrene pažnju na jednu grupu žrtava čija stradanja su prećutkivana i zanemarena, što je dovelo do otežanog ili onemogućenog ostvarivanja njihovih prava na zaštitu, reparaciju, rehabilitaciju i podršku.

Ova Informacija će biti dostavljena resorno nadležnim ministarstvima i institucijama na dalje postupanje i ispunjavanje obaveza u skladu sa UN Konvencijom o ukidanju svih oblika diskriminacije žena i drugim međunarodnim i domaćim standardima za ljudska prava i sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama, nakon usvajanja od strane Vlade Republike Srpske i Narodne skupštine Republike Srpske.

2 Standardi za rodnu ravnopravnost i preporuke koje se odnose na žene žrtve rata

Seksualno nasilje se danas prepoznaje kao zločin protiv čovječnosti i ratni zločin. Mnogi međunarodni sporazumi i odredbe objezbjeđuju pravnu osnovu za gonjenje ratnog silovanja. U ovoj Informaciji nećemo se baviti detaljno pravnim definicijama ovog zločina, nego ćemo ukazati na osnovne standarde rodne ravnopravnosti, uključujući standarde za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i preporuke međunarodnih tijela koje se odnose na žene žrtve rata, po kojima je BiH dužna postupati i izvještavati o preduzetim mjerama i postignutom napretku.

Standardi za rodnu ravnopravnost predstavljaju opšte principe i preduslove utemeljene u obavezujućim i preporučujućim međunarodnim i domaćim normativno-pravnim dokumentima, kojima se reguliše uvođenje, unapređenje i postizanje rodne ravnopravnosti u svim razvojnim procesima društva. Prema Preporuci br. 17 (2007) Odbora ministara Savjeta Evrope zemljama članicama¹, definisani su ovi standardi i elementi koji pokazuju političku volju i predanost za ostvarivanje ovih standarda i odnose se na ratifikaciju i usvajanje relevantnih normativno-pravnih dokumenata, donošenje i sprovođenje planova za djelovanje radi ispunjavanja obaveza definisanih zakonima i drugim propisima, analize stanja, praćenje i ocjenu napretka i tako dalje. Ovom preporukom definisani su **A. Opšti standardi** (1. Rodna ravnopravnost kao princip ljudskih prava i odgovornost vlada; 2. Rodna ravnopravnost kao briga i odgovornost društva u cjelini; 3. Predanost, javnost i odgovornost u postizanju rodne ravnopravnosti; 4. Ratifikacija značajnih sporazuma i sprovođenje svih relevantnih međunarodnih pravnih instrumenata; 5. Usvajanje i djelotvorno sprovođenje zakonodavstva o rodnoj ravnopravnosti i ugradnja rodne perspektive u zakonodavstvo u svim oblastima; 6. Ukidanje seksizma iz jezika i promocija jezika koji odražava principe rodne ravnopravnosti) i **B. Standardi u posebnim područjima** (1. Privatni i porodični život; 2. Obrazovanje, nauka i kultura; 3. Ekonomski život; 4. Politički i javni život; 5. Pomirenje privatnog/porodičnog života i profesionalnog/javnog života; 6. Socijalna zaštita; 7. Zdravlje, uključujući seksualna i reproduktivna stanja; 8. Mediji; 9. Nasilje nad ženama; 10. Trgovina ljudskim bićima; 11. Sukobi i postkonfliktne situacije; 12. Specifičan položaj ranjivih grupa izloženih višestrukoj diskriminaciji). U okviru ovih posljednjih posebnih standarda (11. Sukobi i postkonfliktne situacije i 12. Specifičan položaj ranjivih grupa izloženih višestrukoj diskriminaciji), naglašava se da države moraju posvetiti dužnu pažnju i potrebama žena žrtava rata, koje su posebno ugrožena grupa.

Jedan od najvažnijih međunarodnih dokumenata i standarda ove vrste je **Konvencija Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979)**, koja je dio Aneksa 1 Dejtonskog mirovnog sporazuma, odnosno Ustava BiH, i primjenjuje se direktno i prioritarno. Bosna i Hercegovina redovno izvještava Komitet za ukidanje diskriminacije žena o primjeni ove Konvencije.

Zaključna zapažanja i preporuke UN Komiteta za ukidanje diskriminacije žena (CEDAW) na Kombinovani inicijalni, drugi i treći izvještaj Bosne i Hercegovine o sprovođenju UN Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (od 02. juna 2006. godine) naglasili su neophodnost da se posebna pažnja zemlje posveti ostvarivanju prava žena žrtava ratnog zločina seksualnog nasilja u BiH. Tekst zapažanja i preporuke dat je kako slijedi:

„37. Komitet izražava zabrinutost zbog položaja žrtava seksualnog nasilja u periodu 1992-1995. godine za vrijeme oružanog sukoba, što su većinom žene, koje su možda dodatno ugrožene time što same vode svoja domaćinstva i time što su još i interno raseljena lica.

¹ Council of Europe. Recommendation Rec(2007)17 of the Committee of Ministers to member states on gender equality standards and mechanisms adopted on 21 November 2007 and explanatory memorandum: <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1215219&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383.asp>

Komitet izražava zabrinutost da one, kao i specifična vrsta njihovog stradanja, nisu dovoljno prepoznate u odnosnim pravnim okvirima za civilne žrtve rata u oba entiteta. Komitet, takođe, izražava zabrinutost zbog toga što nema koherentne strategije za podršku ovim ženama i zbog toga što one imaju samo ograničen ili nikakav pristup zdravstvenom osiguranju i finansijskim povlasticama, kao i opštim zdravstvenim uslugama, ili specifičnim zdravstvenim uslugama zbog trauma koje su pretrpjele. Komitet, takođe, izražava zabrinutost da bi moglo doći do deložacija žena koje su civilne žrtve seksualnog nasilja i koje spadaju u kategoriju interno raseljenih iz smještaja na području Federacije Bosne i Hercegovine.

38. Komitet zahtijeva da Zemlja članica eksplicitno prizna i zaštiti ove žene kao civilne žrtve rata koje su pretrpjele seksualno nasilje za vrijeme oružanog sukoba kroz državni zakon i dodjelu finansijskih sredstava kao adekvatne socijalne usluge za njih, uključujući i zdravstveno osiguranje i smještaj, tako što će se garantovati njihova prava i povlastice na području cijele teritorije Zemlje članice i to na način koji je usporediv i koji se primjenjuje za vojne žrtve rata i raseljena lica, kako bi se spriječili dodatni oblici indirektno diskriminacije.“

S obzirom na to da u periodu od donošenja Zaključnih zapažanja i preporuka Komiteta na Kombinovani inicijalni, drugi i treći izvještaj Bosne i Hercegovine o sprovođenju UN Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (2006. godine) do predstavljanja i ocjene Kombinovanog četvrtog i petog izvještaja Bosne i Hercegovine o sprovođenju UN Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (2013. godine) nije odgovoreno na zahtjeve Komiteta niti je postignut bilo kakav napredak u ovom smislu, u Zaključnim zapažanjima na Kombinovani četvrti i peti izvještaj Bosne i Hercegovine (od 25. jula 2013. godine), Komitet je posebno naglasio duboku zabrinutost za položaj ove grupe žena i preporučio zemlji članici **preduzimanje mjera da procesuiranje ovih zločina i obezbjeđenje pristupa pravdi, pravičnoj odšteti i programima za podršku i rehabilitaciju žena žrtava**, a tekst navedene preporuke je dat kako slijedi:

„Žene u postkonfliktnim situacijama

9. Prepoznajući napore Zemlje da unaprijedi položaj žena u postkonfliktnim situacijama, Komitet je duboko zabrinut za:

- (a) Spor tempo procesuiranja i veoma nisku stopu osuđujućih presuda za počinioce seksualnog nasilja koji dovode do široko rasprostranjene nekažnjivosti, uprkos sprovođenju državne Strategije za procesuiranje ratnih zločina iz 2008;
- (b) Neodgovarajuće definicije, i na nivou države i na nivou entiteta, djela seksualnog nasilja kao ratnog zločina i zločina protiv čovječnosti, naročito elemenata djela silovanja, koje nisu u skladu sa međunarodnim standardima, veliki broj slučajeva na nivou okružnih sudova / kantonalnih sudova, u kojima se i dalje silovanje procesuiraju kao obično krivično djelo, bez uzimanja u obzir dimenzije oružanog sukoba, te paralelnu primjenjivost različitih krivičnih zakona što dovodi do nedosljedne sudske prakse i blagih kaznenih praksi;
- (c) Duga kašnjenja u usvajanju mjera usmjerenih na potrebe velikog broja žena žrtava sukoba;
- (d) Pomanjkanje odgovarajućeg obeštećenja za žrtve na suđenjima za ratne zločine, gdje se žrtve upućuju na pokretanje odvojenih parničnih postupaka, iako se ovakve tužbe mogu podnijeti i o njima donijeti odluke tokom krivičnog postupka;

(e) Nedovoljnost mjera zaštite svjedoka u slučajevima koji se procesuiraju u okružnim i kantonalnim sudovima, gdje nije primjenjiv Zakon o programu zaštite svjedoka;

(f) Neadekvatan i neravnopravan pristup žena mjerama odštete, podrške i rehabilitacije za nasilje pretrpljeno tokom rata, uključujući prisilne nestanke, kao što je stalna psihološka i medicinska podrška, kao i novčanim i socijalnim davanjima, koja su različito regulisana u entitetima; i

(g) Pomanjkanje mjera za otklanjanje sistematske stigmatizacije sa kojom se suočavaju žene žrtve ratnog seksualnog nasilja, što sputava njihov pristup pravdi i ponovnoj integraciji u društvo.

10. Komitet preporučuje da Zemlja:

(h) Ubrza sprovođenje državne Strategije za procesuiranje ratnih zločina i povećá broj sudskih procesa za ratne zločine izdvajanjem više finansijskih sredstava i kapaciteta za istrage kako bi se smanjio veliki broj nagomilanih slučajeva;

(i) Izmijeni sve relevantne krivične zakone uključivanjem definicije seksualnog nasilja tokom rata u skladu sa međunarodnim standardima, uključujući posebnu definiciju silovanja kao ratnog zločina i zločina protiv čovječnosti, kako bi se adekvatno izrazila ozbiljnost počinjenih zločina i pojačali napori za usklađivanje sudske prakse i kaznenih praksi na sudovima u Zemlji, uspostavljanjem djelotvornih mehanizama saradnje između tužilaštava i sudova nadležnih za ratne zločine na svim nivoima u Zemlji;

(j) Ubrza usvajanje nacrtá zakona i programa, koji su na čekanju, planiranih da obezbijede djelotvoran pristup pravdi za sve žene žrtve seksualnog nasilja tokom rata, uključujući odgovarajuća obeštećenja, kao što su nacrt Zakona o pravima žrtava torture i civilnim žrtvama rata, Program za žrtve seksualnog nasilja u sukobu i torture (2013-2016) i nacrt Strategije tranzicijske pravde, čiji je cilj unapređenje pristupa pravdi;

(k) Osigura djelotvorno sprovođenje novog Zakona o programu zaštite svjedoka i uspostavi održive i operativne mjere zaštite svjedoka na nivou okružnih i kantonalnih sudova; i

(l) Razvije sveobuhvatan pristup unapređenju statusa i položaja svih žena žrtava rata, uključujući suzbijanje stigme pripisane seksualnom nasilju, proširi obezbjeđenje mjera i davanja za odštete, podršku i rehabilitaciju i osigura ravnopravan pristup ovim uslugama za sve žene žrtve nasilja bez obzira na prebivalište.

11. Komitet izražava zabrinutost u vezi sa pomanjkanjem djelotvornosti Akcionog plana za Rezoluciju Savjeta bezbjednosti 1325 u vezi sa učešćem žena u procesima mira, pomirenja i obnove.

12. Komitet preporučuje da Zemlja obezbijedi puno sprovođenje Rezolucije Savjeta bezbjednosti 1325 (2000) kroz Akcioni plan Zemlje i razvije konkretne mjere da povećá učešće žena u procesima odlučivanja o postkonfliktnim politikama i strategijama, uzimajući u obzir potrebe žena i djevojčica, naročito onih koje se odnose na njihovu društvenu rehabilitaciju i ponovnu integraciju.“

Rok za sljedeći (šesti) periodični izvještaj BiH o sprovođenju UN Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena je juli 2017. godine, a u roku od dvije godine od dana izdavanja preporuka (juli

2015. godine) država ima obavezu izvijestiti Komitet o mjerama preduzetim za ispunjenje gore navedenih preporuka.

Pored navedenih obaveza koje proizilaze iz UN Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija donio je čitav niz rezolucija koje se odnose na zaštitu od seksualnog nasilja počinjenog u sukobima i ratovima:

- Rezolucija 1325 (S/RES/1325/2000) - poziva države članice da osiguraju povećanu reprezentativnost žena na nivou donošenja odluka u procesima rješavanja konflikata i izgradnje mira i ukazuje na specifične potrebe žena za vrijeme konflikta, repatrijacije, preseljenja, rehabilitacije, reintegracije i rekonstrukcije.
- Rezolucija 1820 (S/RES/1820/2008) - definiše rodno zasnovano nasilje kao bezbjednosno pitanje važno za dugoročni i održivi mir, te razmatra silovanje i druge oblike rodnog nasilja za vrijeme i nakon oružanih sukoba kao ratne zločine protiv čovječnosti.
- Rezolucija 1888 (S/RES/1888/2009) - poziva države članice da preduzmu sveobuhvatne pravne i pravosudne reforme u skladu sa međunarodnim pravom kako bi doveli počiniocima pred lice pravde i osigurali pristup pravdi za preživjele žrtve na način da budu tretirane sa dignitetom u toku pravosudnih procesa, da budu zaštićene, te da dobiju odštetu za svoje patnje.
- Rezolucija 1889 (S/RES/1889/2009) - poziva na unapređenje učešća žena u toku svih faza mirovnog procesa, te poziva na kreiranje konkretnih strategija za rješavanje potreba i prioriteta žena – fizička sigurnost, bolji socijalni i ekonomski uslovi kroz obrazovanje, programi za sticanje dohotka, pristup osnovnim uslugama, rodno osjetljivo provođenje zakona, te pristup pravdi.
- Rezolucija 1960 (S/RES/1960/2010) – poziva na postizanje dogovora o praćenju, analizi i izvještavanju o seksualnom nasilju povezanom sa konfliktom.
- Rezolucija 2106 (S/RES/2106/2013) – sprečava osporavanje nekažnjavanja i nedostatka odgovornosti za seksualno nasilje povezano sa konfliktom.
- Rezolucija 2122 (S/RES/2122/2013) –identifikuje žene UN kao ključni subjekt za pružanje informacija i savjeta o učešću žena u upravljanju mirom i sigurnosti; poziva na odgovornost cijeli UN sistem; poziva na uključivanje civilnog društva; poziva na reviziju provođenja Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija na visokom nivou 2015. godine.

S navedenim rezolucijama u vezi, naročito je važno naglasiti da je BiH prva u regiji donijela Akcioni plan za sprovođenje Rezolucije SB UN 1325: Žene, mir i sigurnost, čiji je jedan od prioriteta unapređenje položaja i podrška ženama žrtvama rata.

Nadalje, Radna grupa Vijeća za ljudska prava Generalne skupštine Ujedinjenih nacija sačinila je nacrt izvještaja Univerzalnog periodičnog pregleda Bosne i Hercegovine (od 07. novembra 2014. godine), kojim je konstatovala sljedeće preporuke koje se odnose na žrtve rata:

„106.58 Uskladiti zakonodavstvo s međunarodnim standardima u odnosu na krivična djela seksualnog nasilja tokom oružanih sukoba, nastaviti s istragama i osigurati zaštitu svjedoka i žrtava tih zločina (Urugvaj);

106.59 Uskladiti zakone koji se odnose na procesuiranje ratnih zločina seksualnog nasilja s međunarodnim standardima (Finska);

106.60 Ubrzati usvajanje zakona i programa namijenjenim osiguravanju djelotvornog pristupa pravdi za sve žrtve ratnog seksualnog nasilja, uključujući adekvatnu naknadu (Island);

106.61 Temeljito istražiti djela seksualnog nasilja počinjena tokom sukoba, s ciljem da se počinioci pozovu na odgovornost, osigura reparacija i puna reintegracija u društvo žrtava

ratnog silovanja i drugog seksualnog nasilja, te preduzeti mjere za suprotstavljanje njihovom stigmatizovanju i isključenosti (Irska);

106.62 Pravosuđe i ostala nadležna tijela treba da osiguraju pravdu, reparaciju i rehabilitaciju žrtvama ratnog silovanja i seksualnog nasilja (Norveška);

106.63 Izmijeniti i dopuniti Krivični zakon kako bi se osiguralo da je definicija ratnog zločina seksualnog nasilja u skladu s međunarodnim standardima i sprovesti Nacionalnu strategiju za ratne zločine (Litvanija);

106.64 Osigurati adekvatno osposobljene tužioce, sudije i osoblje u pravosudnom sistemu Federacije BiH i Republike Srpske kako bi se ostvario blagovremen i efikasan napredak u predmetima ratnih zločina, uključujući osjetljivost vođenja onih predmeta koji se tiču seksualnog nasilja (Ujedinjeno kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske).“

Sve ove preporuke međunarodnih tijela za ispunjavanje međunarodnih pravnih standarda su date za BiH kao zemlju članicu UN, a koja treba da donese i sprovede preporučene mjere u skladu sa svojim unutrašnjim uređenjem, podjelom vlasti i ustavno utvrđenim nadležnostima i važećim propisima.

Iz navedenog se može zaključiti da međunarodne institucije i tijela ukazuju na neophodnost da se žrtvama seksualnog nasilja tokom rata osiguraju adekvatne mjere zaštite prava i podrške. S tim u vezi, posebno će se pratiti napredak u ispunjenju ovih obaveza.

3 Pregled nalaza studije i preporuke za djelovanje

Kako je već pomenuto u uvodu Informacije, u septembru 2013. godine, u saradnji sa međunarodnom ekspertkinjom u oblasti tranzicione pravde, međunarodnog prava i pitanja rodno zasnovanih zločina iz interdisciplinarnе perspektive, Gender centar je inicirao izradu izvještaja o pravnom i stvarnom položaju srpskih žena žrtava ratnog zločina seksualnog nasilja sa preporukama za donošenje konkretnih institucionalnih mjera koje će omogućiti ostvarivanje prava i podršku ovoj kategoriji žena. Glavni cilj izvještaja/studije jeste da postigne vidljivost i priznanje ove visoko marginalizovane grupe žena, koje su preživjele seksualno zlostavljanje u toku rata, tako da se njihov život može poboljšati u praktičnom smislu. Izvještaj/studija ima nekoliko specifičnih ciljeva:

- javno priznanje silovanja i seksualnog nasilja u toku rata koje je počinjeno nad (do sada) “nevidljivim žrtvama” srpske nacionalnosti (u najvećem broju ženama);
- analizu položaja žena srpske nacionalnosti koje su preživjele silovanje i seksualno nasilje u toku rata u BiH sa prijedlogom neophodnih mjera za rješavanje njihovog statusa i posebnim fokusom na Republiku Srpsku;
- podršku neophodnim izmjenama važećeg Zakona o civilnim žrtvama rata u Republici Srpskoj;
- podršku usvajanju zakona koji reguliše status i prava žrtava torture, u skladu sa ustavom definisanim nadležnostima vlasti u BiH;
- usvajanje i provođenje programa mjera za podršku i pomoć ženama žrtvama silovanja i seksualnog nasilja u toku rata.

Izvještaj sadrži teorijska razmatranja silovanja kao ratnog zločina, pravne standarde koji regulišu ovu materiju, analizu dostupnih podataka i izvještaja, nalaze istraživanja i intervjua sa ženama žrtvama rata i ženskim organizacijama koje su se bavile ovim pitanjima, kao i pojedina svjedočenja preživjelih. S obzirom na to da je izvještaj ekspertkinje obimniji nego što to zahtijeva format Informacije, u ovom dijelu dajemo sažete najznačajnije nalaze:

1. Nasilje, obično povezano sa silovanjem i seksualnim napadom, traumatizira ženu – fizički, kao i psihološki – i ostavlja traumu na najintimnije unutrašnje biće. One su nekad tako povrijeđene da se ne mogu fizički oporaviti i pate od različitih posljedica po svoje fizičko i

mentalno zdravlje. One koje su uspjele da prežive često su odbačene od svojih porodica zato što su rodile dijete „neprijatelja“ ili samo zato što su silovane. Silovanje predstavlja moćno oruđe rata za zastrašivanje, proganjanje i terorisanje neprijatelja. Bez obzira na velike i kontinuirane napore od strane feministkinja, koje su posvećene zadatku da osiguraju da se seksualno nasilje nad ženama i djevojkama uzima ozbiljno, da se prizna zločin koji je nad njima počinjen i da oni koji su to počinili odgovaraju za zločin, seksualno nasilje je još uvijek endemično u ratu, i dalje se nekažnjeno dešava, čak i u društvima kao što je BiH gdje se ti zločini *moгу* procesuirati. Skoro dvadeset godina nakon završetka rata, stotine žena nastavljaju da žive sa posljedicama silovanja i drugih oblika torture, bez pravog pristupa medicinskoj, psihološkoj i finansijskoj pomoći, a koje treba da ponovo izgrade svoje uništene živote. U međuvremenu, većina počinilaca zločina prolazi nekažnjeno.

2. Smatra se da seksualno nasilje, kada se koristi u etničkim konfliktima kao u BiH, služi kao oruđe demoralizacije protiv čitavog društva. Demoralizacija se definiše kao nasilna invazija na tijelo žrtve, i prema tome, predstavlja napad na pojedinca i dostojanstvo ljudskog bića. Ženska tijela u BiH, pojedinačno mučena i u bolu, ušla su u arenу opasnih političkih igara gdje su transformisana u nacionalne simbole, predstavljane kao simbolična bojna polja koja otjelotvoruju nacionalne vrijednosti. Silovanje u ratu se eksploatiše radi propagandnih vrijednosti, ali kad dođe vrijeme za pravna gonjenja, silovanje se zanemaruje ili se umotava u veću kategoriju zločina protiv civila. Silovanje tek treba da se potpuno prizna i da se shvati ozbiljno kao zločin po rodnoj pripadnosti. Iako je priznato kao zločin protiv humanosti, silovanje se i dalje tretira kao manje važno u poređenju sa ostalim ratnim zločinima.
3. Skoro 20 godina nakon rata, nema zvaničnih podataka u vezi sa brojem žena žrtava silovanja i torture. Broj silovanja koji se može dokazati i broj silovanja koja su se stvarno desila možda nikad neće biti poznati. Različiti izvori su saglasni u vezi sa nekoliko važnih tačaka: (1) masovno silovanje obuhvatalo je nekoliko hiljada žrtava; (2) bilo je dosta slučajeva silovanja djevojčica od sedam do četrnaest godina starosti; (3) silovanje je često počinjeno u prisustvu žrtvinih roditelja/djece i uopšteno žrtva silovanja je silovana od strane nekoliko napadača.
4. Mnoge žene u BiH su bile zatvorene u privatnim kućama i stanovima, takozvanim „logorima za silovanje“, od kojih većina nije nikad identifikovana kao takva od strane domaćih ili međunarodnih organa, a zločini nisu procesuirani. Žene koje su bile zatvorene na ovim mjestima su obično bile nevidljive i nikad nisu registrovane od strane međunarodnih organizacija kao što su Međunarodni komitet crvenog krsta. Mnoge druge su seksualno zlostavljane i na druge načine mučene od strane zaraćenih strana u javnim ustanovama kao što su škole, hoteli, stadioni, vojne kasarne ili sportske hale. Kako bi izbjegli njihovu registraciju, žene su „oslobođene“ iz ovih logora – razmijenjene za muške zatvorenike – obično prije nego što su međunarodni novinari ili humanitarni radnici mogli da ih registruju. Zbog ovakve taktike, arhivski dokumenti i statistički podaci ne sadrže nikakve podatke o ovim ženama, i ako se zločini koji su počinjeni nad njima ne budu procesuirali pred MKSJ, stranim ili domaćim sudovima, njihova svjedočanstva će ostati bez pisanog traga, a žene bez nade da dočekaju pravdu. Tokom istraživanja je zapaženo da mnogi „logori za silovanje“, koji su poznati lokalnom stanovništvu u BiH, nisu obavezno poznati međunarodnoj javnosti. MKSJ-u nije skrenuta pažnja na ova mjesta, tj. optužnice ne uključuju zločine koji su počinjeni na ovim mjestima, te su takva mjesta uglavnom ostala nepoznata javnosti izvan BiH.
5. Podaci o 20.000 silovanih žena tokom rata u BiH, koje je objavila Evropska komisija, često se uzimaju zdravo za gotovo i prihvataju kao opšte činjenice, koje se onda ponavljaju u svakom lokalnom ili međunarodnom dokumentu, studiji i medijima, gdje se raspravlja o seksualnom zlostavljanju tokom rata u BiH.² Ovi podaci se pojavljuju bez obzira na činjenicu da gore

² Prema podacima koje koriste UN agencije u BiH u situacionoj analizi Zajedničkog programa UN: Traženje zaštite, podrške i pravde za preživjele žrtve seksualnog nasilja tokom sukoba u BiH (u posjedu Gender centra), a izvor za to su podaci UN Stručne komisije i specijalnog izvjestioca Tadeuša Mazovječkog, naknadno su prikupljeni dokazi za oko 1.100 slučajeva

navedene procjene ne obuhvataju žene koje su silovane, mučene i čak ubijene, žene koje su nestale, ili žene koje nisu prijavile zločin. Statistika ostaje neodređena i do danas, ne zna se tačan broj silovanih žena kao ni njihova etnička pripadnost. Uporedo sa pokušajima da se dokumentuju ovi zločini, procjenjivanje broja žrtava se iskorištava u političke svrhe. Štaviše, nasuprot opštem viđenju, statistički podaci u FBiH, koji se koriste da predstavljaju broj registrovanih žena žrtava koje su preživjele seksualno zlostavljanje, dijelom obuhvataju i muškarce koji su seksualno zlostavljani i mučeni tokom rata u BiH. Ovi muškarci žrtve su ostvarili status „civilnih žrtava rata“ kao „žrtve seksualnog zlostavljanja tokom rata“ i „dodani“ su ukupnom broju civilnih žrtava ratnog silovanja. Bez obzira na navedeno, nisu pronađeni rodno razvrstani podaci u zvaničnim podacima ili izvještajima NVO i umjesto toga dostupna statistika navodi samo žene kao civilne žrtve ratnog seksualnog nasilja.

6. Mnoge žene nikad nisu govorile o svom iskustvu ratnog silovanja, a mnoge će zauvijek ćutati, jer nemaju ni institucionalnu ni porodičnu podršku da progovore. Veliki broj njih se osjećaju stigmatizovano i osramoćeno iako počinioci tih zločina treba da snose svu sramotu za ono što su počinili. Prošlo je više od dvadeset godina od kad su ti zločini počinjeni i veliki broj žena koje su bile žrtve ratnog silovanja su se preselile u zemlje širom svijeta. Od ovih žena se očekuje da pokriju vlastite troškove putovanja i ostale troškove da bi došle i svjedočile, što dodatno otežava prikupljanje podataka o obimu seksualnog zlostavljanja tokom rata. Neke od njih, koje su se preselile u treće zemlje, to su i uradile kako bi izbjegle svaku mogućnost svjedočenja ili učestvovanja u krivičnom postupku. Teško ili nemoguće je doći do njih da bi prijavile seksualno zlostavljanje: mnoge uopšte ne žele da se izlažu bilo kakvom riziku da budu osramoćene, stigmatizovane ili čak pod prijetnjom od strane počinitelaca koji su još uvijek na slobodi, te radije žele da nastave sa svojim životom i da ne otkrivaju svoja iskustva.
7. Sve žene koje su preživjele seksualno zlostavljanje žive sa teškim traumatičnim iskustvima i dugoročnim posljedicama trauma. Naročito žene koje žive u Republici Srpskoj nemaju sistematsku, organizovanu i besplatnu psihološku ili bilo koju drugu pomoć. Osjećaju se izolovano, zaboravljeno i zapostavljeno od strane zajednice, medija i njihove vlasti.
8. Priče o silovanju srpskih žena su umanjivane, „normalizovane“ i čak pravdane kao vrstom „opravdane“ osvete. Ova vrsta pogrešnog predstavljanja je uveličana nacionalističkom propagandom. Zločini počinjeni nad srpskim ženama nisu uzeti ozbiljno od strane međunarodne zajednice i vladinih institucija, i nakon nekog vremena ženama koje su preživjele zlostavljanje činilo se da nema smisla da više govore o tome, jer su se bojale reakcije muške strane svojih porodica. Poznati su slučajevi u kojima je dolazilo do razvoda na muževljevu inicijativu nakon što bi žena priznala da je bila žrtva ratnog silovanja. Strah da porodica ne sazna o njihovim iskustvima je zajednička za sve žrtve silovanja, bez obzira na pol, etničku pripadnost ili vjeru. Silovanje Srkinja se ne uklapa u standardni narativ o masovnim silovanjima u BiH i zbog toga su žene koje su preživjele silovanja i aktivisti koji su im pružali podršku i pomoć izbjegavali da podijele svoja iskustva, sjećanja i znanje o tim događajima. Izgleda da postoji pretpostavka da, kad se govori o srpskim ženama kao žrtvama rata na neki način se osporava ili umanjuje iskustvo bošnjačkih žena. Od samog početka, brojevi su dominirali raspravom o silovanju u BiH: pretežnost bošnjačkih žrtava silovanja je isključila srpske žene. Zločini nad srpskim ženama su se posmatrali kao sporadični, skoro nenamjerni i manje česti nego zločini protiv Bošnjakinja i Hrvatica, koji su se smatrali dijelom politike i vojne strategije. Posmatrano iz tog ugla, od zločina nad srpskim ženama se okreću leđa, a oni koji o njima govore se posmatraju kao raspirivači „nacionalističke propagande“. Posljedica ovakvog izvještavanja je bila skrivanje i ignorisanje patnje i tegoba koje su ove žene pretrpjele. Kao rezultat toga, međunarodne i druge agencije su svjesno ili nesvjesno

izabrale da ne govore o srpskim ženama žrtvama silovanja. Zbog ovakvih okolnosti, žene koje su preživjele zlostavljanja same cenzurišu svoje priče, jer osjećaju da su njihova svjedočenja neželjena. Nedostatak podrške i interesa za istraživanje ovih sudbina predstavlja dodatni sloj krivice, stida i osjećaja nepravde prema žrtvama. Međutim, silovanja srpskih žena su se desila i moraju se razumjeti i priznati kao dio iskustava žena iz BiH u ratu.

9. Uzimajući ovo u obzir, međunarodni mediji i akademska pažnja su usmjereni prema samo jednoj grupi žrtava koje su preživjele silovanje i kao posljedica toga, sva psihosocijalna i pravna pomoć je isključivo namijenjena i pružana u F BiH. Tokom rata i naročito nakon rata, međunarodne organizacije i donatori su podržavali žrtve koje žive na teritoriji FBiH, pretežno bošnjačke nacionalnosti, i pomogli u stvaranju niza nevladinih organizacija u FBiH, omogućavajući im da ponude neophodnu pomoć ženama koje su preživjele silovanje u ratu. Polarizovano i snažno utemeljeno viđenje silovanja u ratu kao zločina koji su „isključivo“ počinili srpski muškarci, imalo je ogromne posljedice na živote žena koje su preživjele silovanje u oba entiteta. Ovakvo viđenje je unaprijedilo položaj žena u FBiH u smislu da je vlast pokazala političku volju da podrži žene. Na primjer, kao rezultat zajedničkih lokalnih i međunarodnih kampanja i političke podrške, žene žrtve silovanja su ostvarile svoje pravo na materijalnu odštetu kao civilne žrtve rata od 2006. godine. Sa druge strane, u Republici Srpskoj, polarizovana gledišta u vezi sa srpskim ženama i skoro totalno ignorisanje njihovog iskustva kao žrtava silovanja je skoro zatvorilo vrata interesu stranih donatora da obezbijede pomoć za razvoj projekata i programa rehabilitacije. Ovakva gledišta su stvorila stalnu prepreku koju je izgleda nemoguće prevazići; veliki procenat žena u Republici Srpskoj nije uspio da stekne status civilne žrtve rata i različit tretman je pogoršao podjele između dva entiteta i žena koje su preživjele silovanje u ratu. Žene u Republici Srpskoj i srpske žene u većini osjećaju se ogorčeno i zaboravljeno od strane vlasti i uistinu i svih ostalih. One osjećaju da se njihova iskustva umanjuju i manje vrednuju od iskustava ostalih žrtava, pogotovo Bošnjakinja.
10. U Republici Srpskoj, prema podacima Ministarstva rada i boračko-invalidske zaštite, 587 žena i 965 muškaraca civilnih žrtava rata je do kraja 2013. godine dobilo status civilnih žrtava rata na osnovu Zakona o civilnim žrtvama rata u Republici Srpskoj („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 25/93, 32/94, 37/07, 60/07, 111/09 i 118/09). Međutim, nije poznato koliko korisnika je dobilo svoj status na osnovu toga što su preživjeli silovanje i seksualno mučenje, budući da podaci nisu razvrstani po osnovu sticanja statusa. Rok za priznavanje statusa civilne žrtve rata je produžavan nekoliko puta, jer su ljudi kasnili sa dostavljanjem svojih zahtjeva, ali je konačni rok bio 31.12.2007. godine. Pored isteka roka za dostavljanje zahtjeva za dobijanje statusa, lice je moralo dokazati da ima tjelesna oštećenja najmanje 60%, što je još više otežalo dobijanje statusa civilne žrtve rata. Procjenu tjelesnog oštećenja rade zdravstvene komisije na osnovu Pravilnika o kriterijima za ocjenu vojnih invaliditeta, koji se ne odnose na mentalno zdravlje. Psihološki problemi i poteškoće sa kojima se bore žrtve silovanja se uopšte ne procjenjuju.

Vlasti Republike Srpske treba da se pobrinu da ove žene dobiju podršku i pomoć, koja im je garantovana međunarodnim pravom. Na ovaj način, vlast će promovisati pravičnost i mir u regionu, te prekinuti začarani krug stigmatizacije i diskriminacije žena koje su preživjele silovanje i seksualno nasilje u ratu, uključujući međugeneracijsku traumu koja utiče na njihove porodice i djecu. Takve traume ne samo da imaju strašne fizičke i psihološke efekte na žrtve, već mogu poremetiti, ako ne razoriti, čitave zajednice.

U skladu s navedenim nalazima analize, date su preporuke kako slijedi:

Preporuka 1: Zakonom o civilnim žrtvama rata u Republici Srpskoj predvidjeti žrtve silovanja i seksualnog nasilja u ratu kao posebnu kategoriju civilnih žrtava rata. U skladu sa međunarodnim

standardima iz ove oblasti, neophodno je da žrtve seksualnog nasilja i silovanja u ratu budu priznate kao posebna kategorija civilnih žrtava.

Preporuka 2: Dopuniti i izmijeniti Zakon o civilnim žrtvama rata u Republici Srpskoj i omogućiti onima koji su preživjeli silovanja da dokažu svoja stradanja ne samo medicinskom dokumentacijom iz vremena kada je počinjen zločin, u slučaju gdje je moguće dobiti takvu dokumentaciju, nego i na druge načine, drugim dokazima kojima je moguće utvrditi da se radi o ovim žrtvama (medicinska procjena, uključujući svu medicinsku dokumentaciju o liječenju posljedica preživljene traume do dana podnošenja zahtjeva, dokazi koje posjeduju udruženja i nevladine organizacije koje rade sa ovom kategorijom civilnih žrtava rata, kao što su izvodi iz evidencija i drugi dokumenti koji neposredno ili posredno dokazuju status civilne žrtve rata, iskazi žrtve, iskazi svjedoka i dr.). Za mnoge preživjele žrtve je gotovo nemoguće da pribave medicinsku dokumentaciju iz perioda oružanog sukoba, jer često jednostavno nemaju takvu dokumentaciju ili nisu imale priliku da traže medicinsku pomoć u to vrijeme.

Preporuka 3: Dopuniti i izmijeniti Zakon o civilnim žrtvama rata u Republici Srpskoj tako što će se za žrtve ratnog silovanja i seksualnog nasilja ukinuti obaveza dostavljanja zahtjeva za dobijanje statusa civilne žrtve rata do 31.12.2007. Mnoge žrtve nisu bile obaviještene o zakonskoj obavezi da poštuju rok za dostavu i kao takve nisu mogle podnijeti zahtjev. Preživjele žrtve ove vrste zločina ne bi trebalo da budu ograničene u ostvarivanju svojih zakonskih prava koja podliježu poštivanju specifičnih rokova. Njihova prava na odštetu ne bi smjela biti ograničena.

Preporuka 4: Dopuniti i izmijeniti Zakon o civilnim žrtvama rata u Republici Srpskoj tako da se prilikom procjene lica koja su preživjela ratno silovanje i seksualno zlostavljanje, u svrhu dobijanja statusa „civilne žrtve rata” uključe psihološke posljedice ratnih trauma zajedno sa fizičkim oštećenjima. S ovim u vezi smanjiti procenat fizičkog oštećenja sa 60% na 20% za ove žrtve. Dobro je poznata činjenica da žrtve silovanja pate od ozbiljnih trauma i mentalnih oboljenja više nego od fizičkih oštećenja.

Preporuka 5: Zakonom o civilnim žrtvama rata Republike Srpske propisati uspostavljanje posebnog tijela (komisije), koje mora biti formalno, organizaciono i funkcionalno pozicionirano tako da žene žrtve imaju takvom tijelu (komisiji) neometan pristup, bez bojazni od stigmatizacije kao i puno povjerenje. Ovo tijelo treba da bude sastavljeno od stručnjaka medicinske struke (psihologa, kliničkih psihologa, psihijatarata), stručnjaka iz oblasti socijalnog rada i predstavnika nevladinog sektora koji imaju profesionalno iskustvo rada sa ovim žrtvama, a ono će na osnovu zahtjeva žrtava silovanja i seksualnog zlostavljanja u ratu za priznanje statusa civilne žrtve rata, cijeneći sve dokaze, posebno one kojima se utvrđuje preživljena trauma i zdravstveno i socijalno stanje svake žrtve, moći dati procjenu i stručno mišljenje o svakoj žrtvi, u svrhu konačnog formalnog dokazivanja statusa civilne žrtve rata.

Preporuka 6: Zakonom omogućiti besplatnu pravnu pomoć i zastupanje pred pravosudnim organima i drugim organima za preživjele žrtve silovanja i seksualnog zlostavljanja u ratu.

Preporuka 7: Zakonom obezbijediti besplatnu zdravstvenu (uključujući i specijalizovanu psihološku) pomoć preživjelim žrtvama silovanja, kako generalno, u cilju poboljšanja zdravstvenog i socijalnog kvaliteta njihovih i života njihovih porodica i prevazilaženja posljedica traume, tako naročito u procesima svjedočenja i procesima ostvarivanja statusa civilne žrtve rata. Neophodno je da institucije Republike Srpske preuzmu ovu odgovornost. Žene, koje su preživjele seksualno zlostavljanje i koje žive u Republici Srpskoj, nemaju finansijska sredstva da putuju i traže podršku ženskih organizacija u FBiH, niti od njih to treba očekivati.

Preporuka 8: Zakonom obezbijediti besplatnu psihološku pomoć djeci i podršku istraživanju djece koja su svjedočila seksualnom nasilju i mučenjima svojih majki, kako bi se spriječila transgeneracijska trauma (mnoge žene su bile zatočene sa svojom malom djecom u logorima za silovanja, a do sada o

ovom pitanju nije bilo nikakvog istraživanja ili podrške organizovanog od strane države, entiteta ili lokalnih NVO-a).

Preporuka 9: Uključiti žene koje su preživjele silovanje u konsultativne procese u pogledu kreiranja izmjene i usaglašavanja zakona na entitetskom nivou. Sve žene koje su preživjele ove oblike zlostavljanja moraju imati isti status i tretman bez obzira u kojem dijelu BiH žive.

Preporuka 10: Podržati i ohrabriti žene da progovore o svojim iskustvima i obezbijediti da se njihov glas prepozna i prizna bez stigmatizacije i izopštavanja. Dozvoliti ženama da otkriju svoje lične priče kako bi se ublažila njihova marginalizacija i kako bi se rasvijetlili novi načini ispunjenja njihovih specifičnih potreba – glas ovih žena se mora čuti.

Preporuka 11: Usvojiti efektivne mjere za poboljšanje socijalnog i političkog položaja žena žrtava rata kao naročito ranjive grupe.

Preporuka 12: Kreirati poseban program rehabilitacije i resocijalizacije žena koje su preživjele seksualno zlostavljanje, koji će im omogućiti lakšu društvenu reintegraciju u lokalnim zajednicama u kojima žive.

Preporuka 13: Prebaciti pažnju sa počinitelaca na žrtve. Ovaj širi fokus i pomjeranje sa pravde zasnovane na odmazdi i progonu (sa naglaskom na kažnjavanje počinitelaca) na naglašavanje priznavanja žrtava i odštetne pomoći je podržan od strane UN-a u dokumentu "Osnovni principi i smjernice o pravu na pravni lijek i odštetu žrtava teških povreda Međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava".

Preporuka 14: Dati simboličnu odštetu u vidu javnog priznanja žena – nevidljivih žrtava koje žive u našem društvu – i izraziti empatiju i razumijevanje za ono što im se dogodilo.

Dodatak 1: Nadležnosti Gender centra – Centra za jednakost i ravnopravnost polova

Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Republike Srpske (u daljem tekstu: Gender centar), u okviru svog mandata i nadležnosti definisanih Odlukom o osnivanju i Zakonom o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini – prečišćen tekst („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, 32/10), prati primjenu i ostvarivanje ljudskih prava žena, u skladu sa međunarodnim i domaćim standardima za rodnu ravnopravnost.

Prema Odluci o osnivanju Gender centra Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 31/02, 63/05), Gender centar obavlja sljedeće zadatke:

- prati položaj žena i implementaciju njihovih zagarantovanih prava,
- prati i koordiniše aktivnosti na sprovođenju Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini,
- ostvaruje koordinaciju sa Odborom jednakih mogućnosti u Narodnoj skupštini RS,
- ostvaruje saradnju sa institucijama za ravnopravnost polova u Federaciji BiH, kao i na nivou Bosne i Hercegovine, kao i drugim relevantnim institucijama,
- učestvuje u pripremi zakona, drugih propisa i opštih akata, radi ostvarenja jednakih prava po osnovu pola i preuzimanja obaveza u uvođenju standarda za ravnopravnost polova u razvojnom procesu,
- sakuplja inicijative za promjenu zakonodavstva u cilju usklađivanja zakona i drugih propisa sa aspekata ravnopravnosti polova ,
- pruža stručnu pomoć u bilateralnim i multilateralnim odnosima vezanim za politiku polova,
- ostvaruje saradnju sa domaćim i međunarodnim nevladinim organizacijama, te koordiniše implementaciju domaćih i međunarodnih programa,
- učestvuje u izradi izvještaja ovlaštenih tijela prema međunarodnim institucijama (Ujedinjene nacije, Evropska unija, Savjet Evrope itd) o stanju po preuzetim konvencijama i drugim dokumentima iz oblasti ravnopravnosti polova,
- informiše javnost o bitnim pitanjima ženskih ljudskih prava,
- saraduje sa Vladom i predstavlja savjetodavno tijelo u oblasti rodne ravnopravnosti,
- obavlja i druge poslove u skladu sa Odlukom o osnivanju i Zakonom o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini.

U skladu sa članom 27. Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini – prečišćeni tekst („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 32/10), Gender centar Republike Srpske prati primjenu ovog Zakona na nivou entiteta Republika Srpska i u tu svrhu naročito obavlja sljedeće poslove:

- prati usaglašenost zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa Republike Srpske, sa domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost polova;
- daje mišljenja o usaglašenosti zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa Republike Srpske sa odredbama ovog zakona i drugim domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost polova i pokreće inicijative za usaglašavanje;
- prati i analizira stanje ravnopravnosti polova u Republici Srpskoj;

- priprema i sačinjava redovne i posebne izvještaje o stanju ravnopravnosti polova u određenim oblastima, priprema i sačinjava informacije, mišljenja i preporuke koje dostavlja Vladi Republike Srpske i drugim nadležnim organima i tijelima;
- prima i obrađuje molbe, žalbe i predstavke lica i grupa lica u kojima se ukazuje na povrede nekog prava iz ovog zakona u skladu sa Jedinstvenim pravilima iz člana 26. stav (1) tačka i. Zakona;
- saraduje sa institucionalnim mehanizmima iz člana 24. stav (2) Zakona;
- predstavlja i koordiniše aktivnosti, u okviru svoje nadležnosti, na regionalnom nivou;
- saraduje sa nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda;
- pruža stručnu i savjetodavnu podršku i pomoć svim institucijama sistema i drugim partnerima.

Gender centar Republike Srpske obavlja i druge poslove u vezi sa unapređenjem i promocijom ravnopravnosti polova u Republici Srpskoj.

Dodatak 2: Zaključak Narodne skupštine Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 32/15)

550

На основу члана 70. став 1. тачка 2. Устава Републике Српске, члана 182, члана 187. ст. 1. и 2. и члана 254. став 1. Пословника Народне скупштине Републике Српске (“Службени гласник Републике Српске”, број 31/11), а након разматрања Информације о налазима и препорукама студије о положају српских жена жртава ратног злочина сексуалног насиља у Босни и Херцеговини, Народна скупштина Републике Српске, на Трећој сједници, одржаној 21. априла 2015. године, донијела је с л њ е д е њ и

ЗАКЉУЧАК

1. Народна скупштина Републике Српске усваја Информацију о налазима и препорукама студије о положају српских жена жртава ратног злочина сексуалног насиља у Босни и Херцеговини.

2. Овај закључак ступа на снагу наредног дана од дана објављивања у “Службеном гласнику Републике Српске”.

Број: 02/1-021-492/15
21. априла 2015. године
Бања Лука

Предсједник
Народне скупштине,
Недељко Чубриловић, с.р.